

یک پیشنهاد در مورد

نهج البلاغه

چگونه می‌توان مجموعه کاملی از سخنان امام علی علیه السلام را تهیه و تألیف نمود؟
فردگرایی در کارهای تحقیقی مذهبی، قابل توجیه نیست!

پندها، و کلمات قصار او باشد و من با توجه باین که درسرخ امام نشانه‌ای از علم الهی و بوی خوش نبوی وجود دارد، به درخواست آنان پاسخ مثبت دادم، اما چون کلام، امام، دریای ناپیدا کرانه‌ای بوده و با هیچ گفتار دیگری قابل مقایسه نیست، یاری خدا به جمع آوری و انتخاب بهترین خطبه‌ها، نیکوترین نامه‌ها و جالب ترین کلمات قصار برداختم... در این انتخاب و اختیار شاید کوتاهی‌هایی از من رخ داده باشد، ولی باید توجه داشت که من مدعی آن نیستم که توانسته‌ام همه سخنان امام را بدست آورم، یا به آنها احاطه پیدا کنم...» (۱)

البته اگر مرحوم شریف رضی می‌توانست در آن زمان، همه آنچه را که از امام علی علیه السلام منقول بوده جمع آوری کند و به نقل «مختار» و «برگزیده‌های»

آنچه که در دو شماره گذشته خواندید، مربوط به عمق و اصالت محتوای «نهج البلاغه» امام علی (ع) بود، و در اینجا، یاد آوری این نکته بی‌مناسبت نیست که «نهج البلاغه» تمام سخن امام نیست، بلکه برگزیده و منتخبی از خطبه‌ها، نامه‌ها و کلمات قصار امام است که ده قرن پیش توسط مرحوم «سید شریف رضی» جمع آوری شده است.

خود مرحوم شریف رضی در مقدمه «نهج البلاغه» به صراحت می‌گوید که او فقط به جمع آوری «بهترین» سخنان امام پرداخته و «نهج البلاغه» شامل همه گفته‌ها و نامه‌های آن حضرت نیست:

«... گروهی از دوستان، از من خواستند کتابی را تألیف نمایم که شامل برگزیده‌هایی از سخنان امام امیرالمؤمنین (ع)، اعم از خطبه‌ها، نامه‌ها،

۱- نهج البلاغه، مقدمه شریف رضی، با شرح و تحقیق دکتر صبیحی الصالح، چاپ قم، صفحه ۳۲ و ۳۳ و ۳۴

آوری دیگر کلمات امام همت گماشته اند که از آن جمله است:

۱- «ما هو نهج البلاغه» تألیف مرحوم سید هب الدین شهرستانی، چاپ عراق .

۲- «مصادر نهج البلاغه» تألیف شیخ عبداللہ نعمه، چاپ بیروت .

۳- «مدارک نهج البلاغه» تألیف شیخ هادی آل کاشف الغطاء، چاپ نجف .

۴- «مصادر نهج البلاغه و اسابیده» تألیف عبدالزہراء حسینی، که تاکنون ۲ جلد از آن در عراق بطبع رسیده است.

۵- «مصباح البلاغه، مستدرک نهج البلاغه» تألیف سید حسن میرجہانی (در دو جلد بسال ۱۳۸۸ هجری قمری تهران چاپ شده است).

۶- «نهج السعاده فی مستدرک نهج البلاغه» تألیف و تحقیق از شیخ محمد باقر محمودی که شش جلد آن در عراق و بیروت چاپ شده است.

۷- صحیفه علویہ کہ مجموعہ ای است از دعاها و نیایش های منقول از امام (ع) .

البته همه این کوششها به نوبه خود قابل هرگونه تقدیر و تقدیسی است، ولی بسیار بجا است کہ گروهی از فضلا و دانشمندان مسلط بہ زبان و ادبیات عربی، ہیتی را تشکیل دهند و بطور دستجمعی - نہ فردی- مطالب نهج البلاغه را با اضافہ قسمت های عمدہ خطبہا و کلمات منقول در مستدرکات، پس از بررسی

آن اکتفا نمی کرد، ہم اکنون گنجینہ گرانبہتری از سخنان امام در دسترس بشریت قرار داشت. چرا کہ ہی تردید قسمت هایی از کلام امام، از زمان شریف رضی بعد، متأسفانہ بتدریج از بین رفته است .

«مسمودی» کہ قبل از سید رضی می زیستہ (۱) در کتاب خود، در فصلی تحت عنوان «فی ذکر لمع من کلامه و اخباره و زہده» می نویسد: «... مردم از خطبہ های علی بیش از چهار صد و ہشتاد و اندی حفظ کردہ بودند ...» (۲).

و با توجه بہ اینکہ در «نهج البلاغه» بیش از ۲۲۰ خطبہ و کلام از امام نقل نشدہ است - غیر از نامہا و کلمات قصار- روشن می گردد کہ حداقل در حدود ۲۲۰ خطبہ دیگر امام، یعنی درست بہمان اندازہ کہ در «نهج البلاغه» نقل شدہ، متأسفانہ جمع آوری نگشتہ و احتمالاً بیشتر آنها ہم ہر روزمان از بین رفته است؟.

خوشبختانہ در عصر ما - بویژہ در یک ربع قرن اخیر- با توجه بہ گسترش دسترسی بہ منابع و ماخذ قدیمی و امکان مکتب برداری از کتب خطی و نسخ نفیس - کہ در کتابخانہ های اسلامی، اروپائی و ہاشخصی موجود است - اقداماتی در این زمینہ ہمچمل آمدہ و عده ای بہ استخراج دیگر کلمات امام علیہ السلام پرداختہ اند و کتابہائی بہ عنوان «مدارک» و «مستدرک» تألیف نمودہ اند کہ در آنها بہ نشان دادن مصادر خطبہا و کلمات منقول در «نهج البلاغه» و باجمیع-

۱- : مسمودی بسال ۳۳۶ ہجری درگذشتہ و سید رضی در ۲۷ سالگی، بسال ۴۰۶ ہجری فوت نمودہ است .

۲- : «مروج الذهب» مسمودی، چاپ بیروت، دارالاندلس ج ۲ صفحہ ۲۱۹.

مدارك و تحقیق کافی درسندهای آنها، در يك مجموعه كامل و جامع گرد آورند و همه مدارك و اسناد اصلی را در پاورقیها، یا در آخر کتاب، نقل کنند و اگر با پذیرش کوششی بیشتر، همه مطالب منقول از امام را؛ - اعم از خطبهها، نامهها، دعاها، کلمات قصار و غیره - بترتیب موضوعی که پایه و اساس يك کار تحقیقی علمی است، جمع کنند می توان امیدوار بود که: نیا و بشریت هر چه بیشتر و بهتر از «مجموعه كامل سخنان امام» یا «موسوعه الامام علی بن ابیطالب (ع)» بهره مند گردد.

* * *

تکرار می کنیم که: این کار باید بشکل جمعی و گروهی و پس از تحقیق و بررسی كامل اسناد و مدارك «مستدرکات» عملی گردد تا ارزش يك کار تحقیقی در سطح جهانی را پیدا کرده و عملی مثبت و درخور شأن و مقام امام علی (ع) باشد. از طرف دیگر، اگر این اقدام بطور دستجمعی انجام شود، از خطاها و اشتباهات کارهای فردی و اعمال سلیقه های شخصی، در امان خواهد بود و اگر کار تحقیق گروه، در مرحله ای متوقف گردید، گروه دیگری دنباله کار آنها را خواهند گرفت تا به نتیجه نهائی برسند.

بی تردید این اشتباه محض است که افراد فاضل و تحصیل کرده ای که عشق و علاقه ای به این کار دارند، بطور پراکنده و دور از هم، و حتی بدون اطلاع از کیفیت کار یکدیگر، نیروهای خود را صرف این کار پرازش بنمایند. یکی از عمده ترین عوامل موفقیت دیگران در

کارهای تحقیقی علمی آنست که اگر يك نفرو یا يك گروه، تحقیقاتی را در زمینه ای آغاز کرده و به نقطه ای رسانند، نفردوم یا گروه بعدی علاقمند به آن رشته، تحقیقات قبلی را از نقطه ای که گروه قبلی به آن رسیده است، آغاز می کنند ولی متأسفانه در برخی از جوامع علمی ما، اگر محققى بعللی نتوانست کار خود را ادامه دهد، نفر بعدی دنباله تحقیقات او را نمیگیرد و برای آنکه «نام خود» محفوظ بماند، خود شخصاً از مراحل نخستین تحقیق کار را از نو آغاز می کند. این «فردگرایی» در تحقیق، اگر در علوم مادی غرب و شرق و میان دانشمندان شان وجود داشت - که ندارد - کار آنها را می شد بنحوی توجیه نمود، ولی در يك کار تحقیقی علمی و مذهبی نمی توان آنرا مورد رضای خدا قلمداد کرد.

جای شگفتی است که دانشمندان شرق و غرب مادی، در تحقیقات علوم محض، با یکدیگر همکاری و همفکری می کنند و نتیجه پژوهشهای خود را در اختیار یکدیگر قرار می دهند، ولی پیشقراولان علوم اسلامی و انسانی، که عرصه های بکرو دست نخورده فراوانی در اختیار دارند می توانند با تعاون و همکاری، کارهای ارزنده ای بر جهانیان عرضه بدارند، حتی کوچکترین آگاهی از نوع کار و کیفیت اقدامی که در يك زمینه واحد آغاز کرده اند، ندارند و ناگهان می بینیم که چند نفر، در زمان واحد به ترجمه يك اثر، پرداخته اند و در حالی که آثاری شمار قابل ترجمه دیگر، همچنان در گوشه های کتابخانه ها خاک می خورند ... در هر صورت: جمع آوری همه سخنان امام در مجموعه ای واحد با همکاری و همفکری افراد علاقمند

مکتب اسلام

تحقیق و ترجمه صحیح و کامل، تلاش و کوششی بی‌گیر و عشق و علاقه‌نی‌خاص می‌خواهد و باید افرادی که صلاحیت این کار را دارند، با اقدام جمعی خود، از کارهای «حرفه‌ای» و «سفارشی»! در این زمینه‌ها که بیشتر جنبه «تجاری» دارد، جلوگیری بعمل آورند و اجازه ندهند که مثلاً یک شخص نا آشنا به زبان عربی، به ترجمه «نهج البلاغه» بپردازد.

این پیشنهادی است برای کسانی که می‌خواهند صادقانه در راه نشر تعالیم امام (ع) گام بردارند و آنهایی که به فکر ایجاد فؤدالیسم تحقیقاتی ۱ و تأسیس تراست مطبوعاتی مذهبی هستند، باید بدانند با اقدام خود، سدی در راه نشر فضیلت و حقیقت ایجاد کرده‌اند.

و صاحب نظر، یک خدمت ارجمند و کم نظیر خواهد بود که بی‌تردید بدون پاداش دنیوی و اخروی نخواهد ماند و علاوه بر آن، نشر این مجموعه، یزبانهای زنده دنیا، خدمت ارزنده دیگری خواهد بود که در واقع گام نهادن در راه گسترش اندیشه و هدف امام و نشر فضیلت و حق در سراسر عالم بشمار خواهد رفت .
و بدون شك اگر همین پیشنهاد، بتدریج در زبان فارسی هم پیاده شود، نه تنها فارسی زبانان ایران، پاکستان، هند و افغانستان ، يك «دائرة المعارف» کامل از سخنان و تعلیمات امام (ع) خواهند داشت، بلکه از ترجمه‌های فردی و شخصی ۱ و نوعاً ناقص نهج البلاغه هم که هرگز در شان مقام امام نیست، در امان خواهند بود.

شخصیت افراد میزان حق و باطل نیست

در جنگ جمل مردی گام پیش نهاد و به امیر مومنان علی (ع) گفت چگونه ممکن است که طلحه و زبیر که از یاران پیشین رسول خدایند و عاشره که ام المومنین است بر باطل باشند؟

امام (ع) در پاسخ فرمود: *موم انسان و مطاعات فرنگی*

إِنَّكَ لَمَلْبُوسٌ عَلَيْكَ إِنَّ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ لَا يُعْرَفَانِ بِأَقْدَارِ الرِّجَالِ . اِعْرِفِ الْحَقَّ تَعْرِفِ أَهْلَهُ اِعْرِفِ الْبَاطِلَ تَعْرِفِ أَهْلَهُ : میزان شناسائی حق و باطل بر تو مشتبه شده است شخصیت ظاهری افراد هیچگاه نمی‌تواند ملاک تشخیص حق از باطل باشد بلکه باید ابتداءً حق را شناخت تا در پرتو آن بتوان اهل حق را باز شناخت و باید نخست باطل را شناسائی کرد تا پيروان آن مشخص شوند .

دکتر "طه حسین" دانشمند مصری میگوید: بعد از وحی آسمانی سخنی به این عظمت از کسی شنیده نشده است .

(کتاب علی و بنوه ص ۴۰)